

HEADLINES
RADIO SHOW
TACKLING FASCINATING MODERN
CONTROVERSIES FROM
A HALACHIC PERSPECTIVE
with
DOVID LICHTENSTEIN

Frum State

Shiur# 410 | March 4th 2023

אגרות אחיעזר

הוד כבוד ידידי הנעלה הרב הגאון הג' אוצר התורה
והיראה כש"ת מוהרי"צ דושינסקי שליט"א. ישא ברכה
מאת ד'.

אחד"ש הדר"ג. ידידנו הר"מ בלוי נ"י בטח מסר לכת"ר
פרטי הדברים ** מהפגישה שהיתה בפריז בח' ניסן העבר, באשר
לרגל הצעת יסוד מלוכה יהודית בארה"ק, אם תצא אל הפועל,
ההכרח להתאחד יחד כל העומדים על בסיס התורה בכדי להבטיח
את שלטון התורה בחוקי המדינה שזהו דבר הכרחי. יחד עם זה

אגרות הגאון רבי חיים עוזר

ב"ה יום ה' כ"א מנ"א תרח"ן.

יראה בנחמה בעיר ד' שמה, הוד כבוד ידידי הרב הגאון המפורסם וכו' כש"ת
מוה"ר יצחק אייזיק הלוי הערצאג שליט"א, ישא ברכה מאת ד'.

ע"ד עיבוד החוקה של שלטון התורה במדינה העברית בנוגע להמשפטים. זהו
באמת ענין קשה שראוי להתישב הרבה בזה, לפי מושכל ראשון חשבתי אולי אפשר
לסדר באופן כזה שהשופטים בדיני ממונות בין ישראל לחבירו יהיו הרבנים שיוכלו
להזמין ולהוציא פס"ד שכחו יפה ע"פ החוק, ובנוגע להמשפטים בין יהודי וא"י יהי

עפ"י משפט כללי, בנוגע לגניבות וגזלות ושאר עניני עונשין - כפי הנראה מתשו' הר"ן
הי' משפט המלוכה מיוחד לכר הבי"ד הדנים עפ"י ד"ת. כי באמת קשה הדבר לתקנת
המדינה שהגנב יפטור עצמו בכפל ומודה בקנס יהי' פטור לגמרי, וע"כ שבכגון זה צריך
לתקן תקנות המדינה, כענין ב"ד מכין ועונשין וכו', ועוד נבוא בכתובים אי"ה בענין זה.

גאון ההוראה – הרב צבי פסח פראנק עמ' 362

לא יתכן מדינה יהודית בלי בטחון מלא על שמירת ערכי התורה הכתובה והמסורה, ורק אז תבנה ותכונן המדינה על יסודות איתנים, ויש לקוות בעזרת השם שדרישה זו תצליח, אם נדרוש באמת ובתמים".

הקדמת הציץ אליעזר להלכות מדינה

קנא קנאתי קנאה גדולה למשפטי תורת-חיינו תורת-סיני למען שמר הנדול יתברך המתגדל ומתקדש בעשיית משפטי צדקיה בהיותו מלך אוהב צדקה ומשפט כאמור „ויגבה ה' צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה” (ישעיה ה' ט"ו). לכן אורתי כגבר חלצי והרהבתי עוז בנפשי לשים פני כחלמיש לגשת אל הקדש פנימה לחבר חיבור כולל ומקיף על הלכות תורת מדינהנו העברית מדינת-עם-ה', ולהראות לפני העם והשרים, עד כמה שידי יד כהה מגעת, כי אמנם חקי האלקים ותורתיו שבכתב ושבע"פ-שתים שהם אחת בכחינה של „אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי כי עז לאלהים” (תהלים פ"ב-יב) — נושאים בחובם השקפת חיים מלאה ומקיפה על עם נורא מן הוא והלאה החי חיו העצמיים בארץ חמדתו, ודי אונים להם לפתור את כל בעיותיו המשטרניים והמדיניים להשכלתו ולהצלחת ביסוס ממלכתו, כצואת דוד לשלמה בנו „ושמרת את משמרת ה' אלהיך ללכת בדרכיו לשמור חקתיו מצותיו ומשפטיו ועדותיו ככתוב בתורת משה למען תשכיל את כל אשר תעשה ואת כל אשר תפנה שם” (מלכים א' ב' ג'), וכדבר ה' אליו ככלותו לבנות את בית ה' „ואתה אם

חובתינו להורות נתיב ודרך לאומה השבה לתחיה לפלוש אל חוקי התורה ומשפטיה, שעל ידי ההליכה בה שהיא הליכות-עולם חגיע לה, אל תיקרי הליכות אלא הלכות", לידי ההכרה הברורה שרק הלכותיה של תורת קדשינו יכולות לשמש יסוד ובנין ולצינור שאיבה מתמיד להלכות-מדינתנו, ותביא בכנפיה לידי נקודת מפנה לליכוד העם כולו במסגרת רחבה ומקיפה אשר הבריח התיכון שלה אשר יבריחנה מן הקצה אל הקצה יהא חק המשפט העברי במלוא משמעותו, שיהפך להיות לנושא מרכזי ולרוח החיה של העם, עד שעוד לא יאמר לדון בו רק בחדרי חדרים בלבד, כי אם אמור יאמר בגאה ובגאון להעלותו על שלחן-המדינה במוסדות-נבחריה-ומחוקקיה, בהיותו מחוג-מכוון והכשיר הגשמה גדול לעם-כולו.

אגרות חזון איש אגרת טו

שלו' וכו"ס למרן שליט"א, אחדשהדר"ג שליט"א באהבה רבה

רצוני בזה להודיע צערי הגדול על מחשבה זרה המרחפת באויר ארצנו הק' לעשות תקנות חדשות נגד התורה המצויה עתה בידינו, ובליבי כי זה גורם הירוס האמונה מליבות שלומי אמוני ישראל, בהיות שהכפירה והמינות בעקבתא דמשיחא הומות בראש כל חוצות ומרבים להפיץ עיתונים בכל יום במאמרים לוקחי לב להסיר את העם מאמונה בי"ג עיקרים, ולטעת בלבבם שאין עולם אלא אחד ושהעולם אין לו יוצר ושאין עם ישראל גוי אחד ואין תורה מן השמים, וכל מעללי איש ותחבולותיו מבוקר ועד ערב לפי רוח הכפירה יהלכו. ואמנם קו דק מבדיל בין אמנה לכפירה, ומידת אמונה ככל יתר המידות הטובות יתחלקו למדרגות יש שאמונתו בריאה וחזקה וירגיש על ידה כל עבירה קלה ויש מאמין שאמונתו רפויה מאוד ויעבור עליה בלי הרגש ואמנם גם הוא מאמין ייחשב אלא שהוא מקטני אמנה, ואמנם יתכן שהפוסח על שני הסעיפים עדיין הוא מקו ולפנים, ואלהיו זכור לטוב כשאמר אם הבעל הוא... לכו אחריו ידע שיענו... כי בטבע המאמין החלש כשרואה את קצה הכפירה כבר נרתע ושב לאמונתו האמתית. ואמנם הרופפים בדורנו נכנעים לכופרים ונהנים מנשיאת חן בעיני הכופר על חשבון רפיון אמונה כי איננו קנאי, ואיננו בטלן, יודע שצריך לוותר על האיסורים בדברים החיוניים, ולמצוא היתרים כאשר ידרשו זאת החיים העכשוויים, והכופר שמח על נצחוננו, ואכן מבזה בלבו את המאמין המזויף הלזה. אבל ראוי היה לכל מאמין לשוב לאמונתו בשומעו דרישה לכפירה מוחלטת שיאמרו תירש הבת עם הבן אשר כבר לחמו בזה החכמים עם הצדוקים, ולתמהוננו נאטמו הלבבות ותחת תקיפות הדעת ואמץ הרוח לעמוד כצור ניצב, באמונת אמן כי המשפט לאלק' הוא, וכן קיבלנו מפי הגבורה ריבון כל המעשים אדון כל הארץ, ימצאו אלו שדעתם שפלה ויבקשו תחבולות להשתחוות להכפירה ולהשאיר את המשפט בחושן המשפט, אבל למעשה

להתנהג ככל הגויים דברתא כברא תירות, ולתת תהילה לאויבנו כי אמנם אין חוק הנחלה שבתורה מתאים לפי עם הנאור, הודאה גמורה לתועבת הכפירה, אוי לאזנים שכך שומעות. כהנה וכהנה חושבים הנחשלים להחליף ולהמר התורה בחוקים חדשים אשר יתנהגו בעולם המעשה, ואם ידרוש איש מאמין לדון אותו דין תורה יאמרו לו הב"ד כן הוא הדין כי כבר באו החכמים ותיקנו...ומי לא שמע מרבתי כי אנחנו דור יתום ואין אנו ראויים כלל לתקן תקנות שצריך לזה גדלות בתורה במדה מופלאה ואנחנו ירדנו פלאים והדיוטים אנחנו ואיך נעזי פנינו ונקשה ערפינו לומר חכמים אנחנו ויש כח בידינו להפקיר ממון ולקבוע תקנות לדורות. כתבתי דעתי וזו גם דעת הגאון מבריסק שליט"א.

אגרות רבי איסר זלמן מלצר

הנני בזה לכתוב לו דברים אחדים, שגם דעתי שהדר"ג בהיותו קרוב יסע למרינבאד על הכנסי', ושם יתראה עם ראשי גאוני האגודה, ולבא עמהם בדברים, שבענין מדינת היהודים אם תצא לפועל, ישתדלו יחד רבות גאוני אה"ק עם ראשי האגודה, שהנהגת המדינה תהיה ע"פ התוה"ק הכתובה והמסורה.

אגרות רבי חיים עוזר

עפ"י משפט כללי, בנוגע לגניבות וגזלות ושאר עניני עונשין - כפי הנראה מתשו' הר"ן הי' משפט המלוכה מיוחד לכר הבי"ד הדנים עפ"י ד"ת. כי באמת קשה הדבר לתקנת המדינה שהגנב יפטור עצמו בכפל ומודה בקנס יהי' פטור לגמרי, וע"כ שבכגון זה צריך לתקן תקנות המדינה, כענין ב"ד מכין ועונשין וכו', ועוד נבוא בכתובים אי"ה בענין זה.

דרשות הר"ן דרוש יא

שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וגו' ושפטו את העם משפט צדק. (דברים טז יח) וכו'.

אבל בעיני פשט הכתוב כך הוא. ידוע הוא כי המין האנושי צריך לשופט שישפוט בין פרטיו, שאם לא כן איש את רעהו חיים בלעו, ויהיה העולם נשחת. וכל אומה צריכה לזה ישוב מדיני, עד שאמר החכם שכת הלסטים הסכימו ביניהם היושר. וישראל צריכין זה כיתר האומות. ומלבד זה צריכין אליהם עוד לסיבה אחרת, והוא להעמיד חוקי התורה על תלם, (ולהעמיד) [ולהעניש] חייבי מלקיות וחייבי מיתות בית דין העוברים על חוקי התורה, עם היות שאין באותה עבירה הפסד ישוב מדיני כלל. ואין ספק כי בכל אחד מהצדדים יזדמנו שני ענינים, האחד יחייב להעניש איזה איש כפי משפט אמיתי, והשני שאין ראוי להענישו כפי משפט צודק אמיתי, אבל יחייב להענישו כפי תיקון סדר מדיני וכפי צורך השעה. והשם יתברך ייחד כל אחד מהענינים האלו לכת מיוחדת, וצוה שיתמנו השופטים לשפוט המשפט הצודק האמיתי, והוא אמרו ושפטו את העם משפט צדק,

כלומר בא לבאר השופטים האלה לאיזה דבר יתמנו, ובמה כוחם גדול. ואמר שתכלית מינויים הוא כדי לשפוט את העם במשפט צדק אמיתי בעצמו, ואין יכלתם עובר ביותר מזה. ומפני שהסידור המדיני לא ישלם בזה לבדו, השלים האל תיקונו במצות המלך.

ונבאר עוד כשנניח צד אחד מהצדדים, הרי שנינו בפרק היו בודקין (סנהדרין מ ב) תנו רבנן מכירים אתם אותו כו' התריתם בו קיבל התראה התיר עצמו למיתה המית בתוך כדי דיבור וכו'. ואין ספק כי כל זה ראוי מצד משפט צדק, כי למה יומת איש, אם לא שידע שהכניס עצמו בדבר שיש בו חיוב מיתה ועבר עליו, ולזה יצטרך שיקבל עליו התראה, וכל יתר הדברים השנויים באותה ברייתא, וזהו משפט צדק אמיתי בעצמו הנמסר לדיינים. אבל אם לא יענש העובר כי אם על זה הדרך, יפסד הסידור המדיני לגמרי, שיתרבו שופכי דמים ולא יגורו מן העונש, ולכן צוה השם יתברך לצורך ישובו של עולם במינוי המלך, כמו שכתוב בפרשה זו (דברים יז יד - טו) כי תבא אל הארץ וגו' שום תשים עליך מלך וגו', שהיא מצוה שנצטוונו בה למנות עלינו מלך, כמו שבא בקבלת רבותינו ז"ל (סנהדרין כ ב), והמלך יכול לדון שלא בהתראה כפי מה שיראה שהוא צריך לקיבוץ המדיני. נמצא שמינוי המלך שוה בישראל וביתר אומות שצריכים לסידור מדיני, ומינוי השופטים מיוחד וצריך יותר בישראל, וכמו שהזכיר עוד ואמר (דברים טז יח) ושפטו את העם משפט צדק, כלומר שמינוי השופטים ויכלתם, הוא שישפטו העם במשפטים צודקים אמיתיים בעצמם.

שלחן ערוך חושן משפט סימן ב

הגה - וכן נוהגין בכל מקום שטובי העיר בעירן כב"ד הגדול, מכין ועונשין, והפקרן הפקר כפי המנהג; אעפ"י שיש חולקין וס"ל דאין כח ביד טובי העיר באלה, רק להכריח הצבור במה שהיה מנהג מקדם או שקבלו עליהם מדעת כולם, אבל אינן רשאים לשנות דבר במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי, או להפקיע ממון שלא מדעת כולם (מרדכי פ' הגוזל בתרא), מכל מקום הולכין אחר מנהג העיר; וכל שכן אם קבלום עליהם לכל דבר, כן נ"ל

Rabbi Shay Tahan

אגרות אחיעזר

הוד כבוד ידידי הנעלה הרב הגאון הג' אוצר התורה
והיראה כש"ת מוהרי"צ דושינסקי שליט"א. ישא ברכה
מאת ד'.

אחד"ש הדר"ג. ידידנו הר"מ בלוי נ"י בטח מסר לכת"ר
פרטי הדברים ** מהפגישה שהיתה בפריז בח' ניסן העבר, באשר
לרגל הצעת יסוד מלוכה יהודית בארה"ק, אם תצא אל הפועל,
ההכרח להתאחד יחד כל העומדים על בסיס התורה בכדי להבטיח
את שלטון התורה בחוקי המדינה שזהו דבר הכרחי. יחד עם זה

אגרות רבי איסר זלמן מלצר

הנני בזה לכתוב לו דברים אחדים, שגם דעתי שהדר"ג בהיותו קרוב יסע למרינבאד על הכנסי', ושם יתראה
עם ראשי גאוני האגודה, ולבא עמהם בדברים, שבענין מדינת היהודים אם תצא לפועל, ישתדלו יחד רבות
גאוני אה"ק עם ראשי האגודה, שהנהגת המדינה תהיה ע"פ התורה"ק הכתובה והמסורה.

תחוקה לישראל על פי התורה – רב הרצוג

ב) לכאורה אלו היה הרוכ הגדול והמכריע של הישוב נאמן לתורה שבכתב ושבע"פ
ומאמין בה אמונת אומן כמו שהאמינו אבותינו כולם עד לפני חמשים שנה, בערך, לא
היתה כאן כל פרובלימה. במצב שכזה היינו אומרים לאומות השיבו לנו את ארצנו
ואנחנו נקים עליה מדינה עפ"י התורה שבכתב ושבע"פ החל מתורת משה, המשנה וכו'.
התלמודים, הפוסקים הראשונים ורבינו משה בן מיימון בראשם, הפוסקים האחרונים,
ובראשם רבותינו רבי יוסף קארו ורבי משה איסרליש ז"ל. תאמרו מה שתאמרו! תאמרו
זו תהי' תיאוקרטיה! הנה סעודי' ערביה! כולכם מכירים אותה וכולכם רצים אחריה,
מפני הנפט שלה, והיא היא מקיימת שלטון ומשטר ומשפט תיאוקרטיים בהחלט. כך
נראה לכאורה.

התחשבות במצב הנוכחי

ג) באמת אין הדבר כך. ברור שמאחר שהרוכ הגדול של עם ישראל מפורזים בין
הגוים ובכל מקום שהם מצבם פחות או יותר רופף, הרי אם היינו מיסדים את המדינה
העברית בכל היקפה המשטרי המשפטי התחוקתי, לפי הנראה בהשקפה ראשונה
מפשטות ההלכה, באופן שהתושבים הלא יהודיים יהיו מקופחים במדה גדולה, היינו
מסכנים את מצבם של אחינו שבגולה, ומביאים לידי תגמולים. שמה תאמרו אעפ"כ

זה לא היה כ"כ נורא, לסבול בגלות שלילת זכויות אזרחיות ופוליטיות ידועות! אין הדבר כך, שבתקופה הזאת הנקראת מודרנית, השפלת הכבוד סופה מביאה לידי ביזוי גמור, וסופו של ביזוי גמור להביא את הבוזים לידי מחשבה, שסופה מעשה, שבני העם הזה הם מחוסרי שלילת זכויות אדם ודמם ורכושם הפקר.

ד) אולם בכל אופן שהיה יכול להיות, מוכרחים אנו להתחשב עם המציאות הנוכחית, והיא בעלת דו־אנפין. לצערנו לא כימים שלפני חצי יובל שנה הימים האלה. היהודים הנאמנים והמאמינים במאה אחוז – או לנו אם נאמר ואוי לנו אם לא נאמר – אינם מהווים הרוב. ועלינו למשוך את הרוב לתורה ולאמונה, ולשמירת המצוות שבין אדם למקום בעבותות אהבת אחים, אם כי לפעמים, ולפעמים לא קרובות, בגערות אבות בבנים, וא"א לנו להתעלם מהמציאות האקטואלית הזאת. מהצד השני, "הזכויות של המיעוטים הדתיים והלאומיים תמצאנה תחת האחריות של האו"ם" (ד"ר ז. וורהפטיג, תזכיר מס. א'). "בדרך כלל הניסוח של הזכויות הוא לקוח מתוך זכויות המיעוטים הלאומיים שנקבעו בחוזה וורסייל עם כמה מן המדינות שהוקמו אחרי המלחמה הראשונה" (הנ"ל). הנה לפנינו שהקמת המדינה היהודית תלויה בהרכבה בהבטחת הזכויות ההן ברוח החוזה ההוא. אם כן איפוא, בואו ונברר מהו המצב המשפטי והמדיני של התושב הלא יהודי. כלומר בן עם אחר שהוא גם בן דת לא יהודית או בכל אופן לא בן הדת היהודית (מבלי לדבר על הגר, כלומר הלא־יהודי שקיבל עליו את הדת היהודית במלואה, שזהו גר צדק, ואשר עליו עוד ידובר להלן) – במדינה הנתונה תחת שלטון התורה?

התחשבות במצב האקטואלי; רצון האומות ומעמד עם ישראל

ח) ברובו של הפרק הקודם לא הודגש כל צרכו המצב כמו שהוא, ולכל היותר בקשר עם הצעת הצד ההלכותי דברנו ע"ד החשש של איבה. ועתה הגיע הזמן להסתכל במצב כמו שהוא ממש ולבחון את ההלכה מתוך אותה ההסתכלות הריאלית. אנחנו לא כבשנו עד עכשיו ולא יכולנו לכבוש את הארץ כנגד רצונם של האומות המאוחדות, עפ"י הסכמתם, ואין שום ספק שעד שיבוא משיח צדקנו נצטרך להגנתם עלינו כנגד ים של אויבים מדיניים מקיפים מסביב שידם תגיע גם לתוך המדינה, וגם אין שום ספק שלא יתנו לנו את המדינה היהודית אלא אם כן נקבע בתחוקה ובמשפט זכות המיעוטים לסבילות הנידונית, וודאי שמניעת הפליות וקיפוחים של המושלמים והנוצרים גם יחד תהווה אלמנט יסודי מתוך הזכות למדינה שיתנו לנו.

מעתה השאלה צריכה שתוצע בצורה, במדה מרובה, אחרת, מזו שבה הופיעה עד כאן לפנינו. נתנת לנו האפשרות לקבל מהאומות כח להקים בארץ ישראל מדינה יהודית, אך בתנאים שנסבול בני דת אחרת, יהיו אפילו עובדי אלילים (ובלבד שאין עבודתם מפריעה את קיום המוסר הכללי ואת החוק המוסרי), שישבו בארצנו ויקיימו את הפולחן שלהם, ועכ"פ אם יקבלו את הנתינות של המדינה היהודית לא תושלל מהם הזכות לרכישת קרקעות ונכסי דלא ניידים. מה עלינו לעשות? להגיד לאומות: אין אנחנו יכולים לקבל את התנאי הזה, מפני שתורתנו הק' אוסרת על ממשלה יהודית להתיר הישיבה בארצנו לנוצרים ומכ"ש לעובדי אלילים, ונוסף על זאת היא אוסרת עלינו להרשות פולחנם בארצנו ואוסרת עלינו להרשות להם לרכוש קרקעות? דומני שלא ימצא רב בישראל בעל מוח ובעל שכל ישר שיסבור שעלינו להשיב כך, כלומר שזוהי חובתנו מדין תוה"ק. אפילו אם נניח שבקבלנו את המדינה בתנאי הנ"ל תעבור הממשלה היהודית עבירה כשתקיים את התנאי, גם אז הייתי אומר שהעבירה נדחית מפני פק"נ של עם ישראל, בשים לב למצב האומה בעולם. ואם כי אין פק"נ עומד בפני איסור ע"ז ואפילו אכזרייהו, זהו בנוגע לישראל עצמם, אבל איסור הסבילות של פולחנם

ואצ"ל האיסור של חנייתם בקרקע וכדומה, אין זה בכלל, ואין זה דוחה פק"ג של כלל ישראל. יתר ע"כ, הלא יש אופנים שבהם אפשר להתיר אפילו איסור תורה משום איבה¹², וכלום יש מצב יותר הולם היתר כזה מהמצב הנוכחי. נקל לתאר לנו מה תהא התגובה של האומות לגישה כזו הנ"ל מצדנו. אפשר מאד להגיד שיש כאן משום גרם סכנה לכלל ישראל¹³.

ואולם אין אנו זקוקים להיתרים, לא על היסוד שבמדינה יהודית היא בבחינת הצלח האומה ויש בכלל זה הכנת מקום מקלט לעת צרה, ח"ו, עד שיבוא משיח צדקנו, לאור הטרגידיה האיומה של גלות אירופא בימינו וכמעט לעינינו, ולא על היסוד שהדחיה בידיים של ההודמנות הזאת מפחד אותה העבירה, תככה את גזלת התקוה בלב רוב האומה ותקעקע את בירת היהדות כולה, ובכגון זה עת לעשות לד', אלא אפילו אם זה היה נוגע לעובדי אלילים ממש, מעצם הדין אין כאן עבירה לפי דעתו.

חלות האיסורים כשאין ירינו תקיפה

א) המצוות הללו שהן מצוות ציבוריות, המוטלות לא על כל יחיד ויחיד אלא על הגוף השליט, על הממשלה היהודית באיזו צורה שתהא, שהכח בידה לקיימן, לא הוטלו לכתחילה אלא על העם היהודי הכובש את הארץ והמקבל את הסוברניות (Sovereignty) מעצמו, מבלי להתחשב עם הגוים. הרי זהו הרקע בתורה של אותן המצוות, ופשטות הענין מעידה על עצמה. אם כן איפוא בהעדרו של רקע זה, ובתנאי מציאות כזו שהמדינה ניתנת על מנת כך, אין חלות לאותן המצוות כמו שאין חלות לאותן המצוות בגולה, או אף בארץ ישראל כשאין ירינו תקיפה¹⁴, וכלום אמר אדם מעולם שאסור לנו לישב בא"י בזמן שידם תקיפה, מפני שאסור להכניס עצמו באונס רחמנא פטריה? וממילא אין מקום לאמר שמוטב לנו שלא לקבל את המדינה היהודית מלקבל ולעבור על אותן המצוות, שמכיון שלא ניתן לנו להקים את המדינה העברית אלא בתנאים כאלה, באופן כזה לא נצטוונו, ומצוה אין כאן ועבירה אין כאן.

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף מו עמוד א

אמר להן רבי אליעזר: והלא שמעון בן שטח תלה נשים כו'. אמר רב חסדא: לא שנו אלא בשתי מיתות, אבל במיתה אחת - דנין. והא מעשה דשמעון בן שטח דמיתה אחת הואי, וקא אמרו ליה דאין דנין! - אלא אי איתמר הכי איתמר: לא שנו אלא במיתה אחת כעין שתי מיתות, והיכי דמי - כגון שתי עבירות, אבל במיתה אחת ועבירה אחת - דנין. מתיב רב אדא בר אהבה: אין דנין שנים ביום אחד, ואפילו בנואף ונואפת! - תרגמא רב חסדא: בבת כהן ובוועלה, או בבת כהן וזוממי זוממיה. תניא רבי אליעזר בן יעקב אומר: שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה, ולא לעבור על דברי תורה, אלא כדי לעשות סייג לתורה. ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים. והביאוהו לבית דין וסקלוהו. לא מפני שראוי לכך, אלא שהשעה צריכה לכך. שוב מעשה באדם אחד שהטיח את אשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך אלא שהשעה צריכה לכך.

שו"ע חו"מ סימן ב - בית דין היו מכין ועונשין לצורך שעה:

כל בית דין, אפילו אינם סמוכים בא"י, אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (ושהוא צורך שעה) (טור), היו דנין בין מיתה בין ממון, בין כל דיני עונש, ואפילו אין בדבר עדות גמורה. ואם הוא אלם, חובטים אותו על ידי עובדי כוכבים. (ויש להם כח להפקיר ממונו ולאבדו כפי מה שרואים (לגדור פרצת הדור) (טור) בשם הרמב"ם בפרק כ"ד מסנהדרין). וכל מעשיהם יהיו לשם שמים; ודוקא גדול הדור, או טובי העיר שהמחום

ב"ד עליהם: הגה - וכן נוהגין בכל מקום שטובי העיר בעירן כב"ד הגדול, מכין ועונשין, והפקרן הפקר כפי המנהג; אעפ"י שיש חולקין וס"ל דאין כח ביד טובי העיר באלה, רק להכריח הצבור במה שהיה מנהג מקדם או שקבלו עליהם מדעת כולם, אבל אין רשאים לשנות דבר במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי, או להפקיע ממון שלא מדעת כולם (מרדכי פ' הגוזל בתרא), מכל מקום הולכין אחר מנהג העיר; וכל שכן אם קבלום עליהם לכל דבר, כן נ"ל (ועיין בי"ד סימן רכ"ח דיני תקנות וחרמי צבור). כתבו האחרונים בתשובותיהם דמי שנתחייב מלקות, יתן ארבעים זהובים במקום מלקות (מהרי"ו סימן קמ"ז ומהר"ם מריזבורק); ולא דינא קאמר, אלא שהם פסקו כך לפי שעה, אבל ביד הב"ד להלקותו או ליטול ממון כפי ראות עיניהם, לפי הענין, למגדר מלתא (וע"ל ריש סימן תכ"ה בהג"ה):

חזון איש סנהדרין סי' טו אות ד

יש עוד המחאה של אנשים שלא למדו פלל תורה וחס ידונו כפי משפט בני אדם בשכלם והוא במקום שאין ציניחס גמיר כלל ושלל יבואו בערכאות תקנת הציבור כן וכל זה מצואר צחשוצת הרשע"א שהצוא צ"י סי' ח' והרשע"א הזכיר דהיינו ערכאות שבסוריא, ומשמע קלה דדיין שבסוריא שהזכירו בגמ' אינו דן כלל צדיני התורה, ובגמ' משמע דהוא דין צדיני התורה אלא שהוא פסול מפני מיעוט ידיעתו צחורה ועלול לעטות, [שהרי זבלי"א וזבלי"א צדין תורה קיימינן ואמרו חכמים דאם צירר מערכאות של סוריא אינו יכול לפוסלו כיון שהמחוס הציבור עליהם אלמא דהוא דן ד"ת], ואפשר דהרשע"א למד מזה דמה שהמחוס רבים עליהם מהני, וא"כ אף אם אינו יודע כלל דיני התורה נמי, כיון שהוא תקנת הציבור. ואע"ג דליכא ציניחס דיין שידין ע"פ משפטי התורה ומוכרחים להמנות בעל שכל לפי מוסרי האדם, אינם רשאים לקבל עליהם חקי עמים או לחוקק חקים, שהשופע כל דין שלפניו לפי הנראה אליו זהו בכלל פשרה ואין ניכר הדבר שצוצו מקור מים חיים לחצוצ צורות נשצרים, אבל אם יסכימו על חוקים הרי הם מחללים את התורה ועל זה נאמר אשר השיים לפניכם ולא לפני הדיוטות וכדאיתא צסי' כ"ו. ואין נפקותא צין צא לפני אינם ישראלים, וצין ישראל ששופע ע"פ חקים צדוים, ועוד הדבר יותר מגונה שהמירו את משפטי התורה על משפטי ההבל, ואם יסכימו בני העיר על זה אין צהסכמתם ממש ואם יכופו על זה משפטס גזלותא ועושק ומרימים יד צחורת משה.

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה ט

הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה מהו זה שהזהירה תורה לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו, שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע ג

מהן ולקבוע הדבר לעולם בדבר שהוא מן התורה בין בתורה שבכתב בין בתורה שבעל פה, כיצד הרי כתוב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו מפי השמועה למדו שזה הכתוב אסר לבשל ולאכול בשר בחלב, בין בשר בהמה בין בשר חיה אבל בשר העוף מותר בחלב מן התורה, אם יבוא בית דין ויתיר בשר חיה בחלב הרי זה גורע, ואם יאסור בשר העוף ויאמר שהוא בכלל הגדי והוא אסור מן התורה הרי זה מוסיף, אבל אם אמר בשר העוף מותר מן התורה ואנו נאסור אותו ונודיע לעם שהוא גזרה שלא יבא מן הדבר חובה ויאמרו העוף מותר מפני שלא נתפרש כך החיה מותרת שהרי לא נתפרשה, ויבא אחר לומר אף בשר בהמה מותרת חוץ מן העז, ויבא אחר לומר אף בשר העז מותר בחלב פרה או הכבשה שלא נאמר אלא אמו שהיא מינו, ויבא אחר לומר אף בחלב העז שאינה אמו מותר שלא נאמר אלא אמו, לפיכך נאסור כל בשר בחלב אפילו בשר עוף, אין זה מוסיף אלא עושה סייג לתורה וכן כל כיוצא בזה.

שו"ת הרשב"א חלק ג סימן שצג

עמדתי על כל טענות הקונדרס הזה ורואה אני שאם העדים נאמני' אצל הברורים רשאים הן לקנוס קנס ממון או עונש הגוף הכל לפי מה שיראה להם וזה מקיים העולם. שאם אתם מעמידין הכל על הדינין הקצובים בתורה ושלא לענוש אלא כמו שענשה התורה בחבלות וכיוצא בזה **נמצא העולם חרב** שהיינו צריכים עדים והתראה. וכמו שאמרו ז"ל לא חרבה ירושלים אלא שהעמידו דבריהם על דין תורה. וכ"ש בחוצה לארץ שאין דנין בה דיני קנסות ונמצאו קלי דעת פורצין גדרו של עולם נמצא העולם שמם וכבר קנס /שמא צ"ל קנסו/ ז"ל קנסות במכה את חבירו ביד או בהרכיבה וכו' כדאיתא בריש פרק המניח את הכד. ואעפ"י שאלו דיני קנסות הן ואין דנין אותן בבבל כדאיתא התם בריש פרק המניח את הכד מכל מקום בכל מקום ומקום דנין לעתים בכיוצא בהן לגדור את הדור. וגדולה מזו אמרו בפרק נגמר הדין בשמעון בן שטח שתלה שמונים נשים באשקלון ביום אחד ואעפ"י שאין תולין אשה ושאיין דנין שנים ביום אחד ואעפ"י שאין /בדפוס ליורנו תקל"ח ושם אמרו/ טעמא שלא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה. וכך אמרו ביבמות בפרק האשה רבה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו, ובאחד שהטיח את אשתו תחת תאנה והלקהו, וכל זה שהיתה השעה צריכה לכך. וכן עושין בכל דור ודור ובכל מקום ומקום שרואין שהשעה צריכה לכך ולייסר השוטים והנערים המטים עקלקלותם. והנה אמרו דרב הונא שהיה מבבל קץ ידא כדאיתא בריש פרק כל היד, ובסנהדרין בריש גלותא דאמר אי ודאי קטל נפשא לכהויה לעיניה, ואעפ"י שאין קציצת אבר בדיני התורה אלא הכל לגדר ולצורך שעה. ולפיכך ברורים אלו שעשו זה אם ראו צורך השעה לענוש ולקנוס ממון או גוף לתיקון המדינה ולצורך השעה כדין עשו, וכ"ש בדאיכא הורמנא דמלכא, וכענין ר' אלעזר בר' שמעון בריש פרק השוכר את הפועלים. ומכל מקום הברורים צריכין להתיישב בדברים ולעשות מעשיהן אחר המלכה ולהיות כונתם בכל עת לשמים.

Rabbi Yisroel Kregel

ר"ן (על הרי"ף) מסכת שבת דף יט עמוד ב

מכבין גחלת של מתכת. שמשליכין הנפחים לחוץ פסולת של ברזל מכבין דלא שייך כיבוי בהכי מדאורייתא ומדרבנן הוא דאסור והיכא דאיכא נזקא דרבים לא גזרו על השבות: אבל לא גחלת של עץ. דאיסור דאורייתא הוא וחייב סקילה: ואי כר"ש ס"ל אפילו של עץ נמי. דהא לר"ש מלאכה שאינה צריכה לגופה [פטור עליה והא מלאכה שאינה צריכה לגופה] היא דכל כבוי אינו צריך לגופו חוץ מעושי פחמים או מהבהבי פתילה: אמר רבינא הלכך. כיון דאמרין דלא גזרו שבות דכבוי מתכות במקום נזקא דרבים: קוץ ברשות הרבים מוליכו פחות מד' אמות. עד שיסלקנו לצדדין של רה"ר דאיסור דרבנן בעלמא הוא: ובכרמלית. דטלטול ידיה דרבנן: אפילו טובא. יוליכנו בעקירה אחת: ומהא שמעינן דשרינן שבות דרבנן במקום שהיזק הרבים מצוי והרב בעל הלכות ז"ל התיר עוד אפילו איסורא דאורייתא שהוא ז"ל כתב דהא דמפלגינן בין גחלת של עץ לשל מתכת משום דבשל עץ כמה דלא כביא אית ביה סומקא וחזו לה ולא אתו לאתזוקי בה אבל של מתכת אף על גב דאזיל סומקא לא כביא ואתו לאתזוקי בה משמע דס"ל ז"ל דבתרוייהו איכא איסורא דאורייתא ועל כרחין בשל מתכת היינו משום צירוף דאילו משום כבוי דאורייתא ודאי לית בה ומשמע דמוקי לה (הר"י) [הרב] ז"ל אפי' בשהגיע לצרוף ודהוי פסיק רישיה ומקשי הכי ואי כר' שמעון ס"ל כיון דלדידיה כבוי גחלת של עץ מדרבנן בעלמא אף על פי שאין היזקה מצוי אית לן למשרי ודברי תימה הם שהיאך יתיר שמואל מלאכה דאורייתא שלא במקום סכנת נפשות אלא שנראה שהרב ז"ל סובר דנזקא דרבים כסכנת נפשות חשיב לן ולדבריו הא דמסקי' הלכך קוץ ברשות הרבים מוליכו פחות פחות מארבע אמות ולא שרינן ארבע אמות כאחת משום דכמה דאפשר לשנויי משנינן:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכט סעיף א

כל פקוח נפש דוחה שבת, והזריז הרי זה משובח. אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שתעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה מכבין כדי שלא תעבור.

משנה ברורה סימן שכט ס"ק א

לידי סכנה - כגון דאיכא שם חולים או קטנים שאינם יכולים לברוח:

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכ עמוד ב

שאני התם דאמר קרא ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם, עשייה הוא דאסור, גרמא - שרי אי הכי, הכא נמי: כתיב לא תעשה כל מלאכה עשייה הוא דאסור, גרמא שרי.

רא"ש מסכת ביצה פרק ב סימן יז

אין לפרש משם שממהר כביית הנר כשיכלה השמן דהיינו גרם כיבוי שנחלקו רבי יוסי וחכמים דתנן (שבת דף קכ א) עושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים שאין יכולין לקבל את האור והן מתבקעין ומכבין את הדליקה. וקיימא לן כרבנן דגרם כיבוי מותר ומיהו ההיא דשפופרת על פי הנר דאסור (שבת דף כט ב) דלמא אתי לאיסתפוקי מניה היינו על כרחך מפני שממהר כיבוי שאינו מכחיש מאור הנר כלל שהרי הנר לעולם מלא שמן כי מן השפופרת מטפף תמיד לאור הנר אף אם יסתפק מעט משמן שבתוך השפופרת אינו מכחיש מאור הנר. הלכך נראה לי טעמא דמסתפק מן הנר משום שממהר כיבוי. ואף רבנן דרבי יוסי מודו בהאי גרם כיבוי דחייב. דעד כאן לא פליגי התם אלא משום דאינו נוגע בדבר הדולק אלא עושה דבר חוצה לו הגורם את הכיבוי כשתגיע שמה הדליקה. אבל הכא השמן והפתילה שתיהן גורמים את הדליקה והממעט מאחד מהן וממהר את הכיבוי חייב** והיינו טעמא דנותן שמן בנר משום דמאריך בהבערתו. דאילו לא נתן שמן בנר היה כבה כשיכלה השמן שבנר. ומה שהוא דולק מכאן ואילך הוי כאילו הוא הדליקו. וכן לענין כיבוי נמי ממהר הכיבוי על ידי שנסתפק מן הנר הוי כאילו כבה הוא. ואין ליטול פתילה דולקת מנר זה וליתן בנר אחר דמיד שסלקה מן הנר הוי ליה מכבה ומה הועיל אם חזר והדליק:

רא"ש מסכת בבא קמא פרק ו סימן יא

השולח את הבעירה ביד חש"ו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. פליגי בגמרא ר"ל משמיה דחזקיה ורבי יוחנן. ר"ל אמר מסר לו שלהבת חייב. ורבי יוחנן אמר פטור עד דמסר ליה גוזא [דף ס ע"א] וסילתא ושרגא. לעיל בפרק קמא פירשתי דהלכתא כר"ל. *ת"ר המלבה ולבתו הרוח אם יש בליבויו כדי ללבות חייב. והוא שאין ברוח כדי ללבות דאי יש ברוח כדי ללבות אפילו יש בליבויו כדי ללבות פטור דמאי קעביד בלאו איהו נמי תתלבה ותזיק. ואם אין בליבויו כדי ללבות וגם לא ברוח כדי ללבות ונצטרפו יחד וליבו פטור. ולא אמרינן [אף על פי] שסייעו הרוח בעשיית האש הוי כאילו הוא עשהו לבדו מידי דהוה אזורה ורוח מסייעתו דחשבי' ליה כאילו עשה המלאכה לבדו. דהתם מלאכת מחשבת אסרה תורה אף על פי דלא הוי אלא גרמא בעלמא בהכי חייבה תורה כיון דמלאכה זו עיקר עשייתה ע"י רוח. אבל הכא גרמא בעלמא וגרמא בנזקין פטור: